

19. Харьков Зинаиды Серебряковой. Вып. 1: Произведения Зинаиды Серебряковой в фондах харьковских музеев: комплект открыток / сост., автор вступ. ст. и прим. М. Красиков. — Х. : Раритеты Украины, 2013. — 42 с.: 19 ил.
20. Харьков Зинаиды Серебряковой. Вып. 2. Произведения семьи Лансере – Бенуа в харьковских коллекциях: комплект открыток / сост., автор вступ. ст. и прим. М. Красиков. — Х. : Раритеты Украины, 2013. — 58 с.: 27 ил.
21. Холюшкин Ю. П. Виртуальный VRML-музей Института археологии и этнографии СО РАН / Ю. П. Холюшкин, В. Т. Воронин, В. М. Семенов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.sati.archaeology.nsc.ru/Home/pub/Data/infor9/?html=ch932.htm&id=2092>. — Название с экрана.
22. Чистилин В. Благодарность за красоту / В. Чистилин // Главное. — 2011. — 4 июня. — С. 5.

А. В. Легейда

Збереження культурної спадщини: традиції і перспективи

Україна – держава з багатою історико-культурною спадщиною. Підписавши конвенцію «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини», Україна зобов'язалася забезпечувати утримання і передачу наступним поколінням у належному стані об'єкти культурної спадщини без змін і ушкоджень, у всій красі автентичності.

Збереженість і довговічність матеріалів, із яких виготовлені музейні предмети, визначаються швидкістю процесів їх старіння, що залежать від природи матеріалів і умов зберігання. Стрімке погіршення екологічного стану зовнішнього середовища, недостатнє інженерне обладнання фондосховищ і експозиційних приміщень призводять до старіння й руйнації музейних пам'яток. На сьогодні важливо максимально зберегти пам'ятки, що залишилися, через ґрунтовне вивчення та осмислення процесів, які відбуваються і вже відбулися.

Низку проблем, пов'язаних із питаннями збереження музейних пам'яток, а саме: вплив навколишнього середовища на пам'ятки, зв'язок цього впливу зі змінами, що відбуваються в матеріалах, норми освітлення, температурно-вологісного режиму, відповідне обладнання у фондосховищах і експозиційних приміщеннях, умови транспортування, методи пакування при перевезенні, проблеми старіння матеріалів, різні форми пошкодження пам'яток, забезпечення музейних предметів, адекватні

дії при аварійних ситуаціях, використання комп'ютерних технологій і новітніх носіїв, що розширюють доступ до музейних колекцій за умови збереження оригінальних пам'яток, — об'єднує загальна назва – «превентивна консервація». Термін «превентивна консервація» означає попереджувальне профілактичне зберігання. Превентивна консервація – це всі види діяльності, що спрямовані на подовження життя музейних предметів шляхом уповільнення їх природного старіння, виявлення і стабілізації матеріальних залишків твору мистецтва в тому вигляді, яким він дійшов до наших днів, надання пам'яткам довготривалого зберігання.

І хоча в музейній практиці цей термін ми почали застосовувати нещодавно, профілактичні заходи зі зберігання музейних колекцій проводилися музейними працівниками залежно від їх обізнаності, відповідального ставлення до своїх службових обов'язків і матеріальних можливостей музею. Щоденне виконання на професійному рівні завдань превентивної консервації – необхідна умова збереження музейних колекцій.

Для забезпечення довготривалого збереження музейних предметів, запобігання прискорення їх фізико-хімічного старіння, інтенсивності фотохімічних процесів, вірогідності їх біологічного пошкодження необхідно створити в музейних приміщеннях оптимальні мікрокліматичні умови: відповідні температуру, вологість, чистоту повітря, режим освітлення.

Допустимі параметри температури та відносної вологості для музейних предметів із металу, для зброї, нумізматики складає 16–19° С, 30–40 % відносної вологості; живопис, тканина, меблі, музейні предмети на паперовій основі, графіка, скло, зоологічні та ботанічні колекції, дерев'яна скульптура, ковдри, вироби зі шкіри, папіруси комфортно почувуються при температурі 17–21° С, 40–60 % відносної вологості; температура 18–20° за С і 55–65 % відносної вологості потрібні для зберігання виробів із перлами та бірюзою, гіпсової та мармурової скульптури. Але створити такі умови зберігання в переважній більшості музеїв сьогодні, якщо зважити на комплексне зберігання пам'яток із різних матеріалів в одному фондосховищі, практично неможливо. Оскільки більшість музеїв не обладнані автоматичними системами контролю і підтримки оптимальних параметрів мікроклімату, регулярне провітрювання – один із головних засобів підтримки температурно-вологісного режиму. При цьому необхідно пам'ятати, що провітрювання можливе тільки при низькому вологовмісті зовнішнього повітря і недопустиме під час дощу або снігопаду.

Ще важче вирішується в музеях проблема з освітленням, оскільки компроміси з рівнем освітлення при зберіганні, а особливо експонуванні пам'яток, недопустимі, бо пошкодження світлом накопичуються і більшість із них незворотні. Максимальний рівень освітлення для паперу, графіки, рукописів, пергаменту, виробів із текстилю, хутра, пір'я, воску, слонової кістки, фарбованої шкіри, фотодокументів складає 50 люкс; живопис, дерево, кістка, ріг, перламутр, гума більш стійкі до рівня освітлення і витримують до 150 люкс; кераміку, скло, емаль відносять до групи стійких до рівня освітлення пам'яток і допустимий для них максимум може бути до 300 люкс; освітлення музейних предметів із металів і каміння не регламентується. Але навіть при дотриманні норм освітлення деякі експонати, наприклад ряд графічних творів, рукописні документи, будуть вицвітати, тому при їх експонуванні необхідно по можливості знижувати інтенсивність світла, і термін їх експонування може бути не більше 6 місяців протягом 5 років. Світлове середовище у фондосховищах, експозиційних і виставкових приміщеннях музею повинно формуватися тільки за рахунок штучного освітлення. Існує декілька проблем, пов'язаних із освітленням: рівень освітлення, наявність ультрафіолетової складової світла, виділення тепла. Найдоступніші, на жаль, джерела світла в музеях лампи розжарення, що практично не випромінюють світло УФ діапазону, але виділяють тепло, і люмінесцентні лампи, що мають низьку тепловіддачу, але мають значне УФ випромінювання і потребують обов'язкового застосування УФ фільтрів. Галогенні лампи малогабаритні, краще передають кольори, але мають підвищений рівень теплової радіації і ультрафіолету. Новими джерелами світла, що рекомендуються для музеїв, є металогалогенні лампи, що мають високу світловіддачу, підвищену якість кольоропередачі, і волокнисті світловоди, у яких практично відсутній шкідливий вплив променевої енергії.

Негативно впливає на стан музейних предметів перевантаженість фондосховищ, наслідком чого є зниження швидкості руху повітряних потоків. Це сприяє підвищенню рівня вологості, що у свою чергу призводить до розмноження плісневих грибів, бактерій, комах. Зменшити ризик масового ураження фондів може своєчасне обстеження спеціалістами фондових приміщень і музейних колекцій на наявність біологічних шкідників. А визначення виду шкідників допоможе прийняти правильне рішення про методи боротьби з ними.

Створення науково визначених умов зберігання музейних пам'яток, здійснення запобіжних заходів – основні інструменти зберігання куль-

турних цінностей. Їх відсутність призводить до необхідності проведення консерваційно-реставраційних заходів. Реставрація – це вимушений і крайній спосіб, що повинен застосовуватися тільки при загрозі повного знищення предмета. При цьому треба пам'ятати, що застосування сучасних технологій і матеріалів при реставрації – це неминуче втручання в музейний предмет.

У Венеціанській хартії реставраторів, в Етичному кодексі Європейської конфедерації організацій консерваторів-реставраторів, які, безумовно, сповідує і національна школа реставрації, закладений високий рівень вимог до художника-реставратора: мінімальне втручання в історичний матеріал із максимальним його збереженням, обґрунтування будь-якого реставраційного втручання, максимальне збереження автентичності, застосування нових матеріалів тільки за умови, що вони не заподіють шкоди пам'ятці, знання останніх досягнень науки, що застосовуються в реставрації і дають можливість передбачити наслідки застосування тієї чи іншої технології тощо.

Процес наукової реставрації передбачає вивчення пам'ятки на основі письмових джерел, фотографій, картин, малюнків, будь-яких зображень, на яких відтворена пам'ятка, її фотофіксацію на різних етапах роботи, попереднє всебічне вивчення сучасними науково-технологічними методами і способами обстеження (хімічні, оптичні і фізичні дослідження матеріалів та технології створення предмета, спектральний, хроматографічний, мікрокристалічний аналізи, дослідження в рентгенівських, інфрачервоних, ультрафіолетових променях, що дає можливість побачити невидимі для ока деталі живопису тощо, мікро- і макрофотографування), колегіальне обговорення програми реставрації пам'ятки і, що не менш важливо, постійний контроль за її виконанням.

Для розгляду найбільш складних реставраційних питань, наприклад застосування нових технологічних рішень щодо видалення з предмета пізніших доповнень, відтворення зовнішнього вигляду предмета, який має значні втрати, залучаються авторитетні фахівці з питань історії, культури і реставрації.

Сучасна реставрація – це не застиглий процес. Вона постійно розвивається, створюючи нові методи дослідження, консервації і реставрації пам'яток історії і культури. Професором Сальваторе Сіано з флорентійського Інституту прикладної фізики запропонована і випробувана технологія видалення забруднень із поверхні живопису лазерним

імпульсом низької потужності. При цьому над поверхнею пам'ятки створюється слабка плазма, забруднення перегріваються і випарюються. Метод дослідження за допомогою макрофотографії, розроблений канадським Інститутом консервації, допомагає ретельно вивчати кракелюр на картинах, тріщини на пам'ятках з органічних матеріалів, дорогоцінних металів. Неруйнівний метод дослідження пам'яток за допомогою рентгенівських або гамма-променів, що дає прискорювач часток, без узяття проб матеріалів, який проводиться безпосередньо на предметі, дає неймовірно точний аналіз матеріалів. Метод лазерного сканування зменшує шкоду, що завдається пам'ятці при роботі з нею. Розвиток цифрових технологій дозволяє реставраторам винаходити моделі творів мистецтва безконтактно.

Залучення новітніх досягнень науки і техніки до наукової реставрації, щоденна копітка самовіддана праця художників-реставраторів Національного науково-дослідного реставраційного центру України, Львівської, Одеської, Харківської філій центру, художників-реставраторів, які працюють безпосередньо в музейних закладах, — запорука збереження нашої культурної спадщини.

Література

1. Андреев А. В. Рентгеноспектральный флуоресцентный анализ в практике исследования историко-культурных памятников / А. В. Андреев // Реставрация музейных памятников в современных условиях. Проблемы и пути их решения: Тезисы докладов IV Международной научно-практической конференции (м. Киев, 20–23 мая 2003 г.) / ННДРЦУ. — К., 2003. — С. 4–6.
2. Борисенко М. А. Перспективы развития реставрационного дела в контексте современных научных достижений / М. А. Борисенко // Исследования, реставрация и превентивная консервация музейных памятников. Современный статус. Перспективы развития: научные доклады VIII Международной научно-практической конференции (м. Киев, 23–27 мая 2011 г.) / ННДРЦУ. — К., 2011. — С. 35–38.
3. Мінжулін О. І. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури / О. І. Мінжулін // Традиційні та нові технології консервації та реставрації творів мистецтва. Тези доповідей. — Львів, 2002. — С. 10–12.
4. Успенская С. В. Превентивная консервация в музее / С. В. Успенская, В. И. Кобякова. — СПб., 2005.